

BÂBÜRNÂME'DE YER ALAN TÖRENLER**Ceromonies Taken Place in Baburnamah****Dr. Savaş EĞİLMEZ*****ÖZ**

Bir toplumun sosyo-kültürel hayatında önemli olan olayları ve günleri anmak veya kutlamak için yapılan toplantılar, devleti yöneten insanları karşılama sırasında, cenazelerde ve savaş başlamadan önce yapılan törenler; siyasi tarih kadar kültür ve sanat tarihi açısından da çok önemlidir. Bu törenler biçim ve nitelikleri bakımından da kendi çağlarının özellikle kültürel hayatına ışık tutmaktadırlar.

Biz de bu çalışmada, Türk tarihinde önemli bir rol oynamış olan Zahirreddin Muhammed Bâbü'nun kendi hayatının tarihi olan Bâbü'nâme adlı eserinde, açık ifadeler, canlı tasvirler ve akıcı üslup ile anlattığı törenler hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Batı ilim ve fikir dünyasının hayranlıkla andığı Bâbü'nâme bugün otobiyografi türünün dünya klasikleri arasında sayılmaktadır. Bu törenlerin XV. ve XVI.yüzyılın sosyo-kültürel hayatı hakkında aydınlatıcı ve renkli bilgiler vereceği muhakkaktır. Bu çalışmada Fergana, Kâbil ve Dehli bölgelerinde yaşanan kültürel hayatın bir parçasının, bir hükümdarın gözüyle tasvirini incelemeye çalıştık.

Anahtar sözcükler: Bâbü'nâme, Bâbü, Nezir, Tuğ, Maveraünnehir.

1. Bâbü

Hindistan Bağımsızlık Hareketinin siyasi ve ruhani lideri Mohandas Karamçand Gandhi şöyle diyor: **"Hindistan bir anadır. Onun iki çocuğu vardır. Bunların biri Türkler diğeri ise Hintlilerdir"**.

ABSTRACT

Meetings made to commemorate or celebrate important events and days that are very important in socio-cultural life of any society, performances made during meeting the ruler in the state, funerals and before beginning to a war are important in culture and art history as much as in political history. These ceremonies reflect their ages, especially cultural life, in terms of both form and quality.

We shall give information about ceremonies which are told with clear statements life-like descriptions and fluent way (as an account of his life) Zahirreddin Muhammed Babur who played a very important role in the political life of Turkey.

It is certain that these ceremonies shall give illuminative and colorful information about socio-cultural lives of XV. and XVI. centuries. We have examined a part of cultural life experienced in Fergana, Kâbil and Dehli fields with the point of a monarch.

Key words: Baburnameh, Babur, Ceromonies, Tail, Transoxiana-Ma Wara'un-Nahr

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi egilmez@atauni.edu.tr

Hindistan tarihi şaşırtıcı bir kültürel devamlılığa sahiptir. Büyük bir medeniyetin büyüleyici destanı gibidir.

Hindistan coğrafyası, sahip olduğu imkânlar yüzünden sürekli istilalara uğrayan bölgelerden biridir. Bölgedeki zenginliklere sahip olma fikri, büyük fatihlerin düşlerini süsleyen büyük bir ideale dönüşmüştür. Uzun yıllar boyunca Hindistan'da var olmaya çalışan Türkler, XI.yy'dan itibaren bölgede kalıcı bir güç, sonraki yüzyıllarda da Hindistan tarihinde belirleyici bir unsur olmuştur (Cöhce:2002). İranlı, Avrupalı ve Arapların bu bölgeye karşı yürüttükleri siyaset tamamen sömürgecilğe dayanırken, Türkler Hindistan'ı yeni bir vatan olarak ele geçirmeyi hedeflemişlerdir.

Hindistan'ın Türk hükümdarlarının yönetiminde birleşmesi, yeni bir dönemin açılmasına neden olmuştur. Bu dönemin başarısının en önemli nedeni, yöneticilerin sahip olduğu yetenektir (Kulke-Rothermund:2001,214). Bunun en önemli örneklerinden birisi Hindistan Fatihî Bâbü'r'dür.

Orta Asya'dan Semerkant'a inen Özbekler, Bâbü'r'ü atalarından gelen krallıktan mahrum ettiler. Özbeklerin artan gücü onu doğuya gitmeye mecbur etti. Ülkesini terk ederek Afganistan'ı fethetti; oradan Hindistan'a birçok akın gerçekleştirdi ve nihayet düzenlediği büyük seferin sonunda büyük Hint-Türk İmparatorluğu doğdu.

Zahir ed-din Muhammed Bâbü'r, 14 Şubat 1483 Fergana'da doğdu. Annesi ile birlikte Endican Kalesi'nde otururken babasının bir kaza sonucu ölümü üzerine 5 Ramazan 899 tarihinde (9 Haziran 1494) henüz on iki yaşında iken Fergana hükümdarı oldu.

Bâbü'r'ün siyasi mücadeleleri; Fergana hakimiyeti (1494-1504), Kâbil hakimiyeti (1504-1526) ve Hindistan hakimiyeti (1526-1530) olarak üç ana bölümde ele alınabilir (Konukçu:1991,395). Bâbü'r başlangıçta akrabalarıyla ve kendisini tanımayan kumandanlarla uğraştı. Amcası ve Semerkant hakimi Sultan Ahmed Mirza galesinden kurtulduktan sonra Taşkent hakimi Sultan Mahmut'la mücadele etti. Bâbü'r'ün asıl amacı Endican'da saltanat sürmek yerine atalarının vaktiyle sahip buldukları Semerkant'ı ele geçirmektir. 1497 ve 1501 yıllarında kısa sürelerle iki defa Semerkant'a hakim oldu. Maveraünnehir'in kuzeyinde güçlenen Özbek hükümdarı Muhammed Şelbani Han (1500-1510) Bâbü'r'ün en tehlikeli rakibi idi. İran'da ise Şâh İsmail, Safevi Devleti'ni kurmuştu ve sınırlarını Ceyhun ötesine kadar genişletme gayesini güdüyordu. Bâbü'r Özbeklerle Ser-i Pül'de giriştiği savaşta mağlup oldu ve Taşkent'teki dayısının yanına sığındı. Az sayıdaki Türk ve Moğollarla birlikte Hindikuş dağlarını aşarak Kabil'e indi ve kan dökme-

den şehri ele geçirip buraya yerleşti (1504). Bu sırada Muhammed Şeybani Han, Şâh İsmail tarafından mağlup edildi ve öldürüldü (916/1510). Bunun üzerine Bâbü Safeviler'in yardımıyla Semerkant ile Buhara'yı ele geçirdi ve Mayıs 1512 ye kadar hakimiyetini sürdürdü. Buna karşılık Şiiilerin bazı isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Sünni olmasına rağmen hutbede ve paralarda Şâh İsmail'in adı zikrettirildi. Ancak mevcut durum süratle Bâbü aleyhine gelişme gösterdi ve Safevi kuvvetlerinin İran'a dönmesinden sonra Bâbürlülere karşı galeyana artmaya başladı. 1514 yılında Şâh İsmail Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim karşısında yenilince Özbekler tekrar Maverâünnehir'de güçlendiler ve Bâbürlülere karşı tutumlarını sertleştirdiler. Bâbü artık Semerkant'ta tutunamayacağını anladı. Bu sebeple Afganistan'da merkezi Kâbil olmak üzere yeni bir devlet teşkili için şansını denedi ve bunda da başarılı oldu.

1518'de Güney Afganistan seferine çıktı ve Hayber Geçidi'ni aşarak Send bölgesine indi. Kandehar Kalesi'nin fethiyle Hindistan-Afganistan ve İran yolu kontrol altına alındı. Bâbü iki yıl zarfında Pencap'ı üç defa istila etti. Ancak Kâbil'in Özbekler tarafından tehdidi üzerine tekrar Afganistan'a dönmek zorunda kaldı. Bâbü hatıratında Hindistan fethinin gecikmesinin sebebini, kardeşleri arasındaki anlaşmazlıklar ve emirlerin gevşekliği olarak gösterir.

Bâbü kesin ve büyük Hindistan seferini 1525'te yaptı. Önce Pencap'ı istila ettikten sonra Dehli üzerine yürüdü ve Panipat yakınlarına gelerek karargâhını burada kurdu. Kale önlerindeki aynı adı taşıyan ovada Bâbürlü ve Lüdi kuvvetleri Nisan 1526'da karşı karşıya geldiler. Osmanlı savaş nizamını uygulayan ve ateşli silahlar kullanan Bâbü karşısında İbrahim-i Lüdi büyük bir yenilgiye uğradı ve öldürüldü. Onun ölümüyle Lüdi'lerin hakimiyeti sona erdi. Bâbü bu seferden sonra Dehli ve Agra'yı da süratle ele geçirerek Bâbürlü hanedanını kurdu(1526) (Cöhce: 2002,95).

Bâbü, Çitor Racası Rana Sanga'nın kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdüğünü haber alınca hemen harekete geçti ve taraflar Biyane yakınlarındaki Hanüva'da karşılaştılar. Mart 1527'de yapılan savaşta Rana Sanga büyük bir hezimete uğradı. Arabalar üzerine yerleştirilmiş toplar karşısında tutunamayan Hindular çok kayıp verdiler. Bu savaştan sonra Bâbü Agra'da yerleşti ve Bedaşan askerlerini ülkelerine gönderdi.1527'den sonra kesilen paralarda Bâbü ismi yanında "gazi" unvanı da görülmektedir.

Bâbü 1528'de Çanderi'ye saldırarak Raca Medini Rao'yu mağlup etti. Ancak Afgan meselesi yüzünden Racpütlar'a karşı genel bir tenkil harekâtına girişemedi. Ganj Nehri'ni geçerek topçular sayesinde Lüdi'lere sadık kalan kuvvetleri de yendi ve Bâbürlü kuvvetleri 21 Mart 1528'de Leknev'i ele geçirdiler.

1529'da Bengal meselesi ortaya çıktı. Bihar'da istiklalini ilan eden Mahmud Şâh Afganlılar'ı çevresine toplayarak bölgedeki Bâbürlü nüfuzuna son verdi. Bâbürlü 6 Mayıs 1529'da Bihar seferine çıktı ve Mahmud Şâh'ı mağlup ederek doğuya ilerledi.

1530'da hastalanan Bâbürlü, hastalığının giderek ağırlaşması üzerine bütün emirleri huzuruna çağırarak oğlu Hümayun'u hükümdar ilan etti ve onlardan bağlılık yemini aldı. Üç gün sonra 26 Aralık 1530'da Agra'da vefat etti.

2. Bâbürnâme

Eser herhangi bir önsöz veya bir giriş kısmı olmaksızın Bâbürlü'nün on iki yaşında Fergana tahtına çıkışı ile başlayıp ölümünden bir yıl öncesine kadar olan zaman içindeki hayat macerasını anlatmaktadır.

Eserde eksik yıllara ait olaylar, Bâbürlü'nün yeğeni ve Bâbürnâme'yi tam şekliyle görmüş olan Mirza Muhammed Duglat'ın Tarih-i Reşidi'sindeki hatıraların yardımıyla büyük ölçüde tamamlanabilmektedir.

Bâbürnâme kendiliğinden üç bölüme ayrılmaktadır. 1494-1503 yılları arasındaki zamanın teşkil ettiği ilk bölüm. Bâbürlü'nün kendi memleketi Fergana'da geçen hadiseleri nakleder.

1504-1520 yıllarına ait ikinci bölüm, ülkesini Özbekler'e terk etmek mecburiyetinde kalan Bâbürlü'nün Fergana'dan ayrılıp yeni bir siyasi birlik kurmak üzere gittiği Kabil devresini, orada bir yandan Şeybani Han'a karşı mücadelesini sürdürürken bir yandan da Afganistan'ı hakimiyeti altına almasını ve daha sonra Hindistan'a başlattığı akınları anlatır. Bu bölümde de buradaki hayatına sahne olması dolayısıyla Kâbil vilayetinin çok geniş coğrafi, idari ve etnik bir tablosu çizilir.

Üçüncü bölüm, 1525'ten başlayarak 1529 Eylül ayına kadar ard arda kazanılan zaferlerle Bâbürlü'nün Hindistan-Türk İmparatorluğu'nu kurduğu Hindistan devresini anlatır. Buradaki hayat çerçevesini teşkil etmesi itibariyle bu defa da Hint ülkesi hakkında başlı başına bir eser olacak derecede zengin bilgiler verilir.

Bâbürnâme her şeyden önce bir otobiyografi olmakla beraber, içeriği dolayısıyla gerek edebi türü, gerekse mahiyeti bakımından çok yönlülük ve değişkenlik gösterir. İlk hatırat olarak başlamışken daha sonraki kısımlarına gelindiğinde yaşananların günü gününe veya araya fazla zaman mesafesi girmeden yazılmasıyla günlük şeklini alır. Ülkeden ülkeye yapılan yolculuk ve seferlerde baştan geçen ve görülenlerin anlatıldığı sayfalarında ise bir seyahatname olur. Büyük bir dikkat

ve ehemmiyetle verdiği etraflı bilgiler, bir noktada ona adeta bir coğrafya, etnografya, botanik, zooloji, nihayet bir folklor ansiklopedisi görünümünü verir.

Gerçekleri olduğu gibi yazmasındaki dürüstlük ve samimiyet bakımından Bâbürnâme Sezar'ın hatıraları ile bir, hatta ondan da ileri düzeyde kabul edilmiştir. Sezar'dan sonra Bâbü'r'e gelinceye kadar hiçbir hükümdar böyle samimi ve doğru bir hatırat eseri bırakmamıştır iddiası çok da yanlış olmayacaktır.

Batı ilim ve fikir aleminin hayranlıkla andığı Bâbürnâme bugün otobiyografi türünün dünya klasikleri arasında sayılmaktadır (İnan:1998,25).

XV. yüzyılın son yarısı ile XVI.yüzyılın ilk yarısının Orta Asya, Afgan ve Hindistan tarihi için orijinal bir kaynak olan Bâbürnâme, bütün bu zenginlikten, başka edebi açıdan da başlı başına bir değer taşımaktadır.

3. Törenler

Biz de bu çalışmada, Türk tarihinde çok önemli bir rol oynamış olan Zahir ed-din Muhammed Bâbü'r'un kendi hayatının tarihi olan Bâbürnâme adlı eserinde, açık ifadeler, canlı tasvirler ve akıcı üslup ile anlattığı törenler ve usuller hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

3.1-Moğolların Tuğ Açma Töreni

Fergana – 907 (17 Temmuz 1501- 7 Temmuz 1502)

Moğol âdeti üzere tuğ açtılar. Han attan indi. Bir Moğul dokuz tuğ Han'ın önünde dikip bir öküzün ön bacak kemiğine uzun bir ak bez bağlayarak elinde tuttu ve üç parça uzun bezi, üç tuğun kuyruğundan az aşağı bağlayıp tuğ direğinin altından geçirdi. Bir bezin ucuna Han ayaklarıyla bastı, bir tuğa bağlanan bezin ucuna da ben bastım. Bir bezin ucuna da Han'ın oğlu Sultan Muhammed Hanike bastı. O Moğol, bağlanmış olan öküzün ön bacak kemiğini eline alıp Moğolca bir şeyler söyleyerek tuğa bakıp işaret ediyor; Han ve diğer etrafta duranların hepsi tuğa kırmızlar serpiyor, bütün nefirler boynuzdan yapılan borular ve davullar hep birden çalıyor; mevcut ve safta duran asker hep birden savaş narası koparıyordu. Üç defa böyle yaptılar; sonra atlara binip savaş naraları atarak askerin etrafını dolaştılar.

Ertesi sabah da Sâ'm-Sîrek civarında kuşatma avı yaptılar (Muhammed Bâbü'r:2006,247) (Resim 1).

3.2 - Hüsrev Şâh'ın Bâbü'r'ün Hizmetine Girmek İstemesi

Kâbil- 910 (14 Haziran 1504 – 4 Haziran 1505)

Hüsrev Şâh, Moğol ulusunun bize katıldığını duyunca çok şaşırılmış. Fakat bir çare bulamayınca damadı Yâkub Eyyûb'u elçi olarak gönderip kulluk ve sadakatini gösterip ahd yapıldığı takdirde hizmetimize geleceğini bildirmiş. Şu şekilde bir ahd yapıldı: Onun hayatına dokunulmayacak, malını da istediği gibi kullanacak ve üzerine bir baskı yapılmayacaktır. Yâkub'un gitmesine izin verdikten sonra Kızıl-Su'yu geçip Enderâb suyunun birleştiği yere yakın bir yerde inildi (Muhammed Bâbü'r:2006,278).

Ertesi gün, rebiyülevvel ayının ortalarında [ağustos ayının sonlarında] bir miktar adamla Enderâb suyunu geçip Dûşî civarında büyük bir çınarın altında oturdum. Karşı taraftan Hüsrev Şâh azamet, ihtişam ve kalabalık maiyetiyle geldi. Teşrifat kurallarına göre uzakta atından indi ve gelip görüşürken de üç defa saygıyla eğildi. Cihangir Mirza ile Mirza Han'a da aynı şekilde saygıyla eğildi. Bu şekilde yirmi beş yirmi altı defa arka arkaya saygıyla eğildi, gitti geldi; yorgunluktan az kaldı düşüyordu. Kaç senedir yaptığı beyliği ve saltanatı tamamen burundan geldi (Muhammed Bâbü'r:2006,279) (Resim 2).

3.3- Afganların Teslim Olma Usulleri

Kâbil – 910 (14 Haziran 1504 – 4 Haziran 1505)

Afganlar muharebede âciz bir vaziyette kalınca, düşmanlarının önüne dışleri arasına ot alarak gelirler ve bununla "**Ben senin öküzünüm**" demek isterlermiş. Bu adeti orada gördük. Âciz bir vaziyette kalan Afganlar, dışleri arasına ot alarak geldiler. Diri getirilenlerin de boyunları vurdurularak, indiğimiz yurttan kesilen başlardan bir minare dikildi (Muhammed Bâbü'r:2006,312) (Resim 3).

3.4- Bâbü'r – Bediüzzamân Mirza Görüşmesi

Kâbil – 912 (24 Mayıs 1506 – 13 Mayıs 1507)

Sonra gelip Bediüzzamân Mirza'nın kapısına indik. Büyük bir kalabalık toplanmıştı. Kalabalık o kadar çoktu ki, bu izdihamda bazıları, ayakları yere değmeden üç dört adım gidiyordu, işi gücü için gitmek isteyen, elinde olmaksızın üç dört adım geriye sürükleniyordu.

Bediüzzamân Mirza'nın divan çadırına ulaştık. Kararlaştırıldığına göre, ben çadıra girince saygı göstererek eğilecektim ve Bediüzzamân Mirza da yerinden

kalkıp ırka' kadar gelecek ve sonra görüşülecekti. Ben çadıra girince, bir defa eğildim ve duraksamadan yürüdüm. Bediüzzamân Mirza ise yerinden biraz yavaşça kalkıp biraz gevşek yürüdü. Kasım Bey sadık adamlarımdan biriydi ve benim namusum onun namusuydu; kuşağımdan çekti. Durumun farkına vararak daha yavaşça yürüdüm ve kararlaştırılmış olan yerde görüşüldü.

Bu büyük ak çadıra dört tane döşek koymuşlardı. Bediüzzamân Mirza'nın ak çadırları muhakkak yan kapılı olurdu ve Mirza daima bu kapının yanında otururdu. Bir döşeği bu kapının yanına koymuşlardı; Bediüzzamân Mirza ile Muzaffer Mirza bu döşekte oturdular. Bir döşek de sağ tarafa, yukarıya koymuşlardı; Ebül-muhsin Mirza ile ben bu döşekte oturduk. Bediüzzamân Mirza'nın döşeginden aşağıya ve sol tarafa da bir döşek koymuşlardı; bu döşeğe de Mirza'nın beyi ve Kasım Hüseyin Sultanın babası olan Kasım Sultan ile İbn Hüseyin Mirza oturdular. Bana koydukları döşekten aşağı, sağ tarafıma bir döşek daha koymuşlardı; Cihangir Mirza ile Abdürrezzak Mirza da o döşekte oturdular. Muhammed Burunduk Bey, Zünnûn Bey Argun ve Kasım Bey ise sağ tarafımda, Kasım Sultan ile İbn Hüseyin Mirza'dan epeyce aşağıda oturdular (Muhammed Bâbür:2006,361) (Resim 4).

3.5- Muzaffer Mirza'nın Daveti

Kâbil – 912 (24 Mayıs 1506 – 13 Mayıs 1507)

Birkaç gün sonra Muzaffer Mirza beni evine davet etti. Kuzey tarafındaki şehnişine, birbirine karşı iki döşek koydular; döşeklerin yanları kuzeye doğruydu. Birinde Muzaffer Mirza ile ben oturdum, diğer döşekte de Sultan Mes'ud Mirza ile Cihangir Mirza oturdular. Muzaffer Mirza'nın evinde misafir olduğumuz için Muzaffer Mirza beni kendisinden yukarıya oturtmuştu (Muhammed Bâbür:2006,366) (Resim 5).

3.6- Bâbür'un İlk Oğlu Hümayun'un Doğuşu

Kâbil– 913 (13 Mayıs 1507 – 2 Mayıs 1508)

Bu senenin sonlarında, salı gecesi, zilkade ayının dördünde ve güneş Hût burcundayken [6 mart 1508], Kabil erkinde Hümayun dünyaya geldi.

Üç dört gün sonra Hümayun adı verildi. Hümayun doğduktan sonra çarbağa çıkılarak doğum düğünü yapıldı. Beyler ve emirler, büyükler ve küçükler düğün hediyeleri getirdiler. Pek çok ak akçe toplandı. Bundan evvel bu kadar çok ak akçe bir arada görülmemiştir. Çok güzel bir düğün oldu (Muhammed Bâbür:2006,405) (Resim 6).

3.7- Agra'da Hazinesinin Paylaştırılması

Hindistan – 932 (18 Ekim 1525 – 8 Ekim 1526)

Pazartesi günü, receb ayının yirmidokuzunda [12 Mayıs] hazineyi görmek ve paylaştırmak işiyle meşgul olduk. Humayun'a hazineden yetmiş lek verildi; bir de bilinmeyen ve incelenip sayılmamış olan bir hazine evini olduğu gibi ona ihsan ettim. Bazı beylere on lek, bazılarına yirmi, yedi ve altı lek verildi. Orduda bulunan bütün Afgan, Hezâre, Arap ve Belûclara, her cemaate vaziyetlerine uygun biçimde para ihsanları verildi. Yine orduyla birlikte bulunan her tüccar, ilim ehli ve diğer herkes ihsan ve bahşişten bol bol kısmet ve tam nasib aldılar.

Orduda bulunmayanlara da bu hazineden birçok ihsan ve bahşiş gönderildi. Mesela Kâmran'a [Mirza] onyedi lek, Muhammed Zaman Mirza'ya onbeş lek, Askerî'ye, Hindal'a, hatta bütün akrabalara altından, gümüşten, kumaştan, cevherden ve köleden birçok şeyler gönderildi. Diğer taraftaki beylere ve sipahilere çok hediyeler gönderildi. Semerkand, Horasan, Kâşgar ve Irak'a akrabalar için hediyeler gönderildi. Semerkand ve Horasan'daki ünlü kişilere ve Mekke ile Medine'ye de adaklar gönderildi. Kabil vilayeti ile Versek havalisine erkek ve kadın, köle ve serbest, büyük ve küçük her adam başına birer Şâhruhi ihsan edildi (Muhammed Bâbür:2006,508) (Resim 7).

3.8- Agra ve Kâbil Arasında Posta Sisteminin Kuruluşu

Hindistan – 935 (15 Eylül 1528 – 5 Eylül 1529)

Perşembe günü, rebiyülevvel ayının dördünde [17 Aralık] şöyle karar verildi:

"Çıkmak Bey, kâtiplik vazifesini yapacak olan Şâhî Tamgaçı'yla birlikte Agra'dan Kabil'e kadar olan mesafeyi ölçerek, her dokuz kürûhta (1 mil) (Seyhan:2007,131) oniki karı (4 metre) (Seyhan:2007,130) yüksekliğinde kule ve üstünde bir oda yapacaklar. Her on sekiz kürûhta altı posta atı bağlayacaklar; postacı ve seyise maaş ve atlara yem tayin edilecek. Öyle buyruldu ki, eğer bu posta atı bağlanan yer bir hassa mülküne yakınsa bu söylenenleri oradan temin etsinler. Yoksa herhangi bir beyin pergenesine yakınsa, bu işi o beyin sorumluluğuna versinler." (Muhammed Bâbür:2006,580) (Resim 8).

3.9 - Muhammed Hümâyûn'un Hastalığında Yapılan Nezir Töreni

Muhammed Hümâyûn ağır hastalığında doktorlardan fayda görülmedi. Büyük bir adam olan Mir Abdul-Kasım: "Böyle hastalıkların ilacı şudur: Yüce

Tanrının sıhhat vermesi için iyi şeylerden birini nezir etmek lazımdır" diye arzetti. "Muhammed Hümayun'un benden başka daha iyi bir şeyi yoktur. Ben kendimi nezir edeyim. Tanrı kabul etsin" diye hatırıma geldi." Yanındakiler buna mani olmak istediler, fakat ben oğlumun başı ucunda üç defa dönerek "ne derdin varsa, ben üzerime aldım" dedim. Bunun üzerine ben ağırlaştım, o ise hafifledi (Muhammed Bâbür:2006,616). Bu törenden sonra Bâbür Şâh öldü. Buna benzer bir törenin en eski şekli A.Pozdneev tarafından Moğolistan'da tesbit edilmiştir. Moğollar biri hastalanırsa dzolik garguhu denilen bir tören yaparlardı. Bu tören hastayı kurtarmak için bir can feda etmek, can yerine can vermektir (Pozdneev:1887,451). Dede Korkut'un Deli Dumrul hikayesi bu bakımdan dikkate değer. "Allahu Teâlâ'ya Deli Dumrul'un burada sözü goş geldi. Azrail'e nida eyledi kim, çün deli kavvat benim birliğim bildi, birliğime şükür kıldı ya Azrail, Deli Dumrul *can* yerine *can* bulsun, onun canı azat olsun"

Bu hikayedeki "can yerine can" Moğolların "dzolik gargahu" su ve Bâbür'ün oğlunun canı yerine kendi canını "nezir" etmesi aynı törenin varyantlarıdır. Şamanizm geleneklerini muhafaza eden Kırgızlar ve Kazaklarda bu tören "aynalı" ve "aylanu" terimleri ile ifade edilir (İnan:1991,247).

Başta çevirip sadaka vermek adeti Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde tesbit edilmiştir. Kırgızların başta çevirip hediye verdiklerini, böyle yapmanın hediye alana mutluluk getireceğine sandıklarını Radloff "alası" kelimesinin izahında kaydetmiştir (Radloff:2008,363).

Türklerin "başta çevirme" (aynalma, aylanma) Moğolların "dzolik gargahu" törenlerinin bir varyantı da "göçürme" terimi ile ifade edilen bir törendir. Bu törene kırgızca "köçöt" denilmekte ve şöyle izah edilmektedir. Hastalığı yahut bir felaketi başka bir nesneye mesela özel bir törenle mezardan çıkarılan kurukafaya geçirme töreni (Yuhadin:1965,31) (Resim 9).

3.10 - Bâbürnâme'de Teslim ve İtaat Sembolleri

Kâbil – 911 (4 Haziran 1505 – 24 Mayıs 1506)

Zahir ed-din Bâbür, Kalât kalesi savaşında kazandığı zaferi ve düşmanlarının teslim oluşlarını anlatırken "Zünnun Argun Kalât'ı Mukim'e vermişti. Mukim'in adamlarından Ferruh Argun ile Kara Bulut Kalât'ta bulunuyorlardı. Ok kılıflarını ve kılıçlarını boyunlarına asarak geldiler. Günahlarını bağışladık" diyor (Muhammed Bâbür:2006,331).

Eski Türklerde sefere çıkmak, barış yapmak, düşmanı teslim almak gibi önemli içtimaî olaylar muayyen bir törenle tespit edilmiştir. Bu törenlerin bazı

kalıntıları tarihî eserlerde ve folklorda muhafaza edilmiştir. Külâhını çıkarıp koltuğu altına almak, kuşağını çözüp boynuna asmak, galibin silâhı altından geçmek eski Türklerde teslim ve itaat sembolü sayılırdı. Bunlardan en önemlisi mağlûbun galip huzuruna girerken, teslim ve itaat sembolü olarak, boynuna kuşağını veya silâhlarını asmak âdeti idi.

Selçuklularda teslim ve itaat sembolü olarak boynuna kefen sarmak âdeti bulunduğunu görüyoruz. İbn Bibi'nin rivayetine göre, hapiste bulunan Sultan Alâeddin Keykubad'ı Oğuz beyleri hükümdar yapmaya karar verdiler. Geçmişte bu sultanın nefretini kazanmış olan emir Seyfeddin Aybe, sultanı hapishanede ziyaret ederken kılıcını çözüp kütüvale (Kale komutanı) verdi ve "yüzünü mezellet yerine koydu ve gözlerinden yaşları revan olup koltuğundan kefenin çıkarıp boynuna doladı ve kütüvale verdiği kılıcı alıp sultanın önüne koydu (İbn Bibi:1996,224).

Manas Destanında da bir kahramanın boynuna kuşap koyup beyine yalvardığı tasvir edilir. Büyük Hanları seçecek olan kurultaylarda kutsama ayinleri yapılırdı. Cengiz Han'ın tahta ilk çıkışı sırasında yapılan törende, yardımcıları ayağa kalkıyor, başlıklarını çıkarıyor, kendisine boyun eğdiklerini, tüm ayrıcalık ve özgürlüklerinden vazgeçtiklerini ifade etmek için kemerlerini omuzlarına asıyorlardı. İmparatorluk ailesinin fertlerinden ya da büyüklerden biri seçilmiş kişinin sağ elini alıyor, bir diğeri sol elini alıyor, üçüncü bir kişi kemerini alıyor ve hep birlikte onu oturması için tahtına götürüyorlardı. Ona kupayı takdim ediyorlar ve o içtikten sonra hepsi sırayla kupadan içiyordu. Ardından hepsi diz çöküyor, daha doğrusu ona tapıyorlarmışçasına dokuz kez, bir dizlerini kırıyorlardı. Bir ara onu, eşi ile birlikte beyaz bir keçenin üzerine yerleştiriyor ve "Gök'e takdim etmek için" havaya kaldırıyorlardı. Tıpkı Galyalıların önderlerini kalkan üzerinde havaya kaldırdıkları gibi (Roux:2001,136). Buna benzer törenlerin Timur ve Bâbü döneminde yapıldığı da bilinmektedir (Quentin:1965,25) (Resim 10-II).

RESİMLER

Resim 1. Moğolların Tuğ Açma Töreni

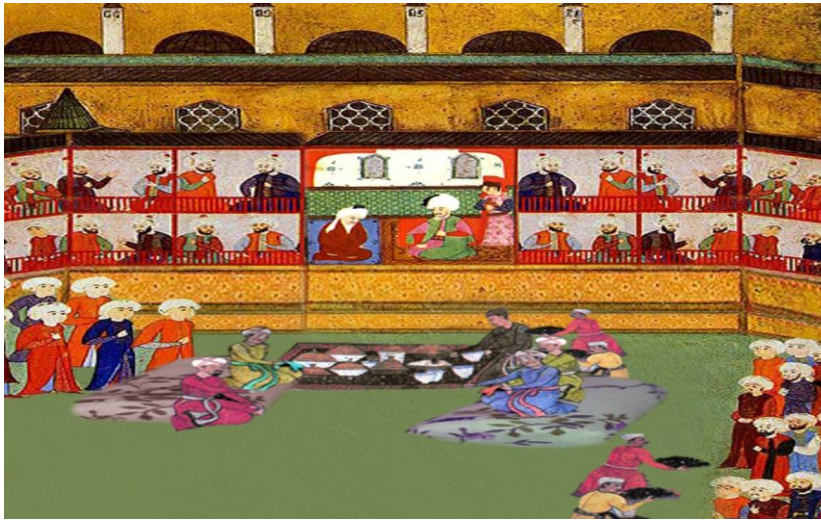
Resim 2. Hüsrev Şâh'ın Bâbü'ün Hizmetine Girmesi.

Resim 3. Afganların Teslim Olma Usülleri.

Resim 4. Bâbü ve Bediüzzamân Mirza'nın Görüşmeleri.

Resim 5. Muzaffer'in Mirza'nın Bâbü Onuruna Verdiği Davet.

Resim 6. Bâbü'r'ün İlk oğlu Humayun'un Doğum Günü.

Resim 7. Agra'da Hazinenin Üleştirilmesi.

Resim 8. Agra ve Kâbil Arasında Kurulan Posta Teşkilatı.

Resim 9. Muhammed Humayun'un Hastalığında Yapılan Nezir Töreni.

Resim 10. Bâbürnâme'de Yer Alan Teslim ve İtaat Sembolleri.

Resim 11. Bâbürnâme'de Yer Alan Teslim ve İtaat Sembolleri.

KAYNAKÇA

- İNAN, Abdulkadir, “ *Çağatay Yazı Dilinin Kuruluşu*”, Makaleler ve İncelemeler, c.II, sa.11-35, Ankara 1998.
- , “ *Dede Korkut Kitabında Eski İnançlar*”, Makaleler ve İncelemeler, c.II, , Ankara 1991.
- POZDNEEV, A., Oçerki bita Budeyskix Monastrey i budd. Duxovenstva v. Mongolit, Petersburg 1887.
- KONUĞÇU, Enver, “ *Bâbü*”, İ.A., c.4, sa.,395-400, İstanbul 1991.
- Gazi Zahir ed-din Muhammed Bâbü, Baburnâme, çev., Reşit Rahmeti Arat, İstanbul 2006.
- KULKE, Hermann -Dietmar Rothermund, Hindistan Tarihi, çev., Müfit Günay, İstanbul 2001.
- İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'ıye F'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name), haz., Mürsel Öztürk, c.I, Ankara 1996.
- ROUX, Jean-Paul, Moğol İmparatorluğu Tarihi, çev., Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, İstanbul 2001.
- YUHADİN, K.K., Kırgızça-Orısça Sözdük, Moskova 1965.
- CÖHÇE, Salim, Hindistan Tarihi (Sakalardan Bâbürlülere), Malatya 2002.
- Simon de Saint-Quentin (Richard), Histoire des Tartares, Paris 1965.
- SEYHAN, Tanju Oral, “ *Çağatayca İki Zafernâme Tercümesinde Kullanılan Bazı Uzunluk Ölçüsü Birimleri*”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, c.4, sa.2, s.,116-145, Ankara Haziran- 2007.
- RADLOFF, Wilhelm, Türkler, çev., N. Uğurlu/ T. Andaç/ A. Temir, İstanbul 2008, s.363.